

Yhteistyön vahvistamisen ja edistämisen vuorovaikutuskäytännöt monikansallisessa YK:n sotilastarkkailijakoulutuksessa

Iira Rautiainen^{1, 2}

Parikymmentä vuotta sitten käydyn sodan jälkiä ei juurikaan enää näy, taisteluiden monia muistomerkkejä lukuun ottamatta. Sen sijaan yhteiskuntarakenne on yhä haavoittuvainen ja talouden hidas kehitys näyttäytyy valtavan monen perheen arjessa muun muassa työttömyytenä ja pieninä tuloina. Lisäksi maan monien etnisten yhteisöjen rinnakkaiselo ei ole vielä kukaan täysin mutkatonta. Työmme on ajan hermolla elämistä ja yhteisön pulssin seuraamista, joten suunnitelmista huolimatta päivä voi viedä mitä erilaisempiin tilanteisiin. (KRIHAblogi 2019.)

Näin kirjoittaa puolustusvoimien kriisinhallintaoperaatioiden arkea ja tunnelmia välittävässä KRIHAblogissa yhteysupseeri Kosovo Force -operaatiosta (KFOR). KFOR on Nato-johtoinen ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) valtuuttama monikansallinen rauhanturvaoperaatio.

Kriisinhallintatehtävissä työskentelee valtava määrä ihmisiä. Pelkästään YK:n rauhanturvaoperaatioissa työskentelee parhailaan yli 100 000 sotilasta, poliisia ja siviiliä 124 maasta. Kriisit ja konfliktit ovat jatkuva, globaali haaste kansainväliselle yhteisölle, ja ne aiheuttavat valtavasti inhimillistä kärsimystä. Sotia, vainoja ja nälkää pakenevien ihmisten määrä on suurempi kuin koskaan. Lähes 90 miljoonaa ihmistä on juuri tällä hetkellä joutunut jättämään kotinsa erilaisten kansallisten ja kansainvälisten konfliktien vuoksi (UNHCR 2022). Heistä yli 40 prosenttia on lapsia.

Kriisinhallintatyö ja konfliktien ehkäiseminen ei tarkoita pelkästään aseistettujen joukkojen käyttöä. Ulkoministeriön 29.11.2022 järjestämässä Kriisinhallinta NYT -tapahtumassa puhujat korostivat yhteistyön merkitystä ja kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan mallia sekä koulutusta ja sen merkitystä. Kansainvälinen yhteisö tekee töitä sekä ehkäistäkseen kriisien muodostumista että palauttaakseen ja ylläpitääkseen rauhaa ja tasapainoa ja turvatakseen ihmisoikeuksien kunnioittamista konfliktinjälkeisillä alueilla. Yhtenä keinona on lähettää alueelle neutraaleja ulkopuolisia tarkkailijoita, jotka valvovat aseleposopimuksia ja demilitarisoituja vyöhykkeitä sekä tukevat yhteiskuntarakennetta ja sen ylläpitämistä.

Väitöstutkimukseni on osa Suomen Akatemian ja Eudaimonia-instituutin rahoittamaa PeaceTalk-hanketta, joka tarkastelee vuorovaikutusta monikansallisessa kriisinhallintakoulutuksessa. Hanke on toteutettu yhteistyössä puolustusvoimien kansainvälisen keskuksen FINCENTin ja kriisinhallintakeskus CMC Finlandin kanssa. Olen tutkinut sotilastarkkailijoiden koulutusta ja keskittynyt tutkimuksessani koulutettavien tapoihin vahvistaa ja edistää

1 FT, postdoc-tutkija, Oulun yliopisto, <iira.rautiainen@oulu.fi>

2 Kirjoitus perustuu Oulun yliopistossa 2.12.2022 pidettyyn *lectio praecursoria* -esitelmään väitöskirjasta *Practices of promoting and progressing multinational collaborative work: Interaction in UN military observer training*.

yhteistyötä vuorovaikutuksen keinoin. Tutkimusaineistoni koostuu videotallenteista, etnografisista havainnoista ja kurssimateriaaleista, kuten luentodioista.

Sotilaallisissa konteksteissa vuorovaikutusta on aikaisemmin tutkittu varsin vähän. Aikaisempi tutkimus on ensisijaisesti perustunut julkisuuteen vuotaneisiin aineistoihin yksittäisistä välikohtauksista. Vielä vähemmän on tutkittu koulutusta näissä konteksteissa. Tutkimukseni siis avaa uudenlaisen näkymän kriisinhallintakoulutuksen maailmaan.

Tutkimusalue oli minulle hyppy tuntemattomaan ja asetti erilaisia vaatimuksia niin tutkimusmenetelmien valinnalle kuin omien asenteitteni ja taitojeni arvioinnille. Mitä minulta odotetaan? Mitä saan ja voin tehdä? Miten ymmärrän tätä toimintaympäristöä? Ja ehkä tärkeimpänä kysymyksenä: Miten muodostan käsityksen siitä, mitä osallistujat tekevät ja kokevat?

Seuraava katkelma kuvaa riskejä ja tilanteita, joihin sotilastarkkailijoita pyritään koulutuksessa valmistamaan. Katkelman on kirjoittanut sotilastarkkailija UNTSO-operaatiosta. UNTSO (United Nations Truce Supervision Organization) on YK:n vanhin rauhanturvaoperaatio, ja se on perustettu vuonna 1948. YK:n turvallisuusneuvosto on asettanut UNTSO:n toimimaan, kunnes rauha Israelin ja sen naapurivaltioiden kesken on solmittu. Operaation sotilastarkkailijoiden tehtävänä on tarkkailla ja valvoa Israelin ja sitä ympäröivien arabimaiden kesken solmittuja aseleposopimuksia ja estää yksittäisten tapausten eskaloituminen kriiseiksi. Operaatio valvoo Lähi-idän tilannetta ja aselepoa, välittää tietoa tulitaukorikkomuksista eteenpäin sekä avustaa tarvittaessa muita lähialueilla, kuten Libanonissa ja Golanilla toimivia operaatioita.

Syyrian taistelujen aiheuttama epävakaus erityisesti tulitaukolinjan itäpuolella vaikuttaa kaikkeen toimintaan ja tekemiseen operaatioalueella. Sotilastarkkailijoiden joutuminen vahingossa eri aseellisten ryhmittymien väliin on todellinen riski. Näihin riskeihin vastataan eri keinoin ja luonnollisesti suojautuminen on aina avainasemassa.

Arkipäiväisessä toiminnassa liikenne muodostanee kuitenkin todennäköisimmän uhkan tarkkailijoille. Liikenne on vilkasta, ajonopeudet usein suuria, ajoneuvojen kunto vaihtelevaa ja keliolosuhteetkin toisinaan haasteellisia. Siten tarkkailijoiden oman liikennekäyttämisen on oltava ennakoivaa ja kuhunkin tilanteeseen asiallisesti sovitettua, kohteliastakin. Suomessa järjestetyn laadukkaan sotilastarkkailijakurssin ajoharjoitukset, ensiapukoulutusta unohtamatta, ovat todella hyödyksi. (KRIHAblogi 2018.)

Tutkimushankkeessa olemme keränneet video- ja havainnointiaineistoa kolmelta eri sotilastarkkailijakurssilta vuosina 2019 ja 2021. Tutkimuksessani olen hyödyntänyt aineistoja kahdelta ensimmäiseltä kurssilta, vuodelta 2019. Olen tutkinut koulutettavien vuorovaikutusta erityisesti osana autopartiointia ja analysoin tutkimuksessani joitakin onnistuneen yhteistyön käytänteitä. Sotilastarkkailijakurssi on Suomessa kehitetty koulutuskonsepti, ja kurssin sapluunaa käytetään nykyisin myös monissa muissa maissa. Autopartiointi on keskeinen osa sotilastarkkailijoiden työtä, ja koulutuksen kenttävaiheessa sitä harjoitellaankin paljon. Harjoittelemisen tapahtuu kuvitteellisella konfliktialueella, joka pohjautuu menneisiin ja nykyisiin konflikteihin. Koulutettavat aloittavat harjoituksen ohjatusti ja siirtyvät myöhemmin harjoittelemaan partiointia itsenäisesti. Olen keskittynyt erityisesti siihen osaan koulutusta, jossa koulutettavat harjoittelevat partiointia ilman kouluttajaa.

Partiointiharjoitus ja erityisesti autoissa tapahtuva vuorovaikutus kiinnosti myös koulutusorganisaatiota. Partiointiharjoituksessa on tilanteita, jotka johtavat joidenkin koulutettavien tai kokonaisten ryhmien ”kuolemaan”. Kouluttajilla ei kuitenkaan ole aiemmin ollut pääsyä siihen, mitä autoissa tapahtuu ennen tällaisia kohtalokkaita hetkiä ja mikä niihin johtaa. Koulutettavien jälkikäteen antamat kuvaukset tilanteista ovat muistinvaraisia ja subjektiivisia, joskus värittyneitä, eivätkä ne siis anna objektiivista kuvaa tapahtuneesta.

Selvittääksemme mitä autoissa todella tapahtuu partiointin aikana, rakensimme itsenäisesti toimivan kamerajärjestelmän, joka tallentaa kuvaa ja ääntä auton sisältä ja kuvaa autosta ulos. Tämän lisäksi saimme mennä kyytiin joihinkin autoihin, joissa kuvasimme ja havainnoimme ryhmien toimintaa. Nämä päivät partioautoissa olivat korvaamattomia muodostaessani käsitystä koulutettavien työstä. Pääsy partioiden mukaan antoi välähdyksiä osallistujien näkökulmasta, joka on keskeinen erityisesti etnometodologisessa tutkimusperinteessä (Garfinkel 1967).

Kun aloitin aineistonkeruun, en tiennyt vielä tarkasti, mitä haluaisin tutkimuksellani selvittää. Olin kiinnostunut siitä, miten ihmisten erilaiset taustat ja tarinat vaikuttavat yhteiseen toimintaan ja sen edistämiseen ja miten ne tulevat toiminnassa näkyviksi. Ajattelin myös, että kaikki tutkimassamme kontekstissa on oikeastaan lähtökohtaisesti uutta ja siksi potentiaalisesti kiinnostavaa. Yhteisöstä nousseet kysymykset siitä, mitä autopartiointin aikana tapahtuu ja yhteistyön keskeinen rooli niin koulutuksessa kuin sotilastarkkailijoiden työssä ohjasivat edelleen huomiotani yhteistyön ja siihen liittyvien käytänteiden tarkasteluun. Sotilastarkkailijan työ on haastavaa ja monikerroksista ja siihen kytkeytyy valtava määrä erilaisia tietoja ja taitoja. Puheen ja vuorovaikutuksen rooli on työssä aivan keskeinen.

Monimutkaisten ja monikerroksisten toimintaympäristöjen ja ilmiöiden ymmärtämisessä voi olla hyötyä myös monitahoisesta suhtautumisesta tutkimusmenetelmiin. Tutkimuksessani lähdin liikkeelle neksusanalyttisestä lähestymistavasta (Scollon & Scollon 2004), joka on omiaan monitahoisten tai laajojen ilmiöiden tarkastelussa. Nexsus tarkoittaa yhteyttä tai verkostoa. Nexsusanalyysissä nähdään, että sosiaalinen toiminta kytkeytyy, risteää ja linkittyy toimijoiden elämänhistorioihin, vuorovaikutusjärjestykseen ja ympäröiviin diskursseihin. Sosiaalista toimintaa tarkastellaan siis näiden tekijöiden valossa. Lähestyin sosiaalista toimintaa tutkimuksessani ensisijaisesti vuorovaikutusjärjestyksen näkökulmasta, mutta osallistujien tarinat ja erityisesti koulutusympäristöön ja kriisinhallintakontekstiin kytkeytyvät diskurssit ovat tuoneet tarkasteluun merkityksellisen lisän.

Sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutusjärjestyksen tarkastelussa olen hyödyntänyt keskusteluanalyysiä (Sidnell & Stivers 2013). Se on aineistovetoinen laadullinen menetelmä, jossa tutkimusaineistoa, tässä tapauksessa videotallenteita, analysoidaan ilman erityisiä ennako-olettamuksia tai hypoteeseja. Menetelmässä vuorovaikutusta tarkastellaan ja tulkitaan samalla tavalla kuin varsinaiset osallistajat tekevät: tilanteisesti ja vuoro vuorolta. Tämä on olennaista myös etnometodologiassa, jossa korostuvat nimenomaan osallistujien näkökulma ja menetelmät.³ Keskusteluanalyysin lisäksi olen hyödyntänyt erityisesti etnografiaa muo-

3 Etnometodologiassa tarkastelun keskiössä ovat ne menettelytavat, joiden avulla osallistajat ymmärtävät ja jäsentävät sosiaalista ympäristöään ja toimivat siinä. Näitä tapoja kutsutaan osallistujien menetelmiksi (engl. *members' methods*; Garfinkel 1967).

dostaakseni kattavan kokonaiskuvan koulutettavien ja kouluttajien toiminnasta sekä heidän toimintaympäristöstään.

Osallistujien elämänhistorioita olen ottanut tutkimuksessani huomioon siltä osin kuin minulla on ollut niihin pääsy. Olen tutustunut heidän kurssia varten antamiinsa kuvauksiin menneistä ja tulevista ulkomaankomennuksista ja kuullut heidän kertomuksiaan elämän ja työuran varrelta. En varsinaisesti haastatellut koulutettavia, vaan kohtasin heidät ihmisinä ja kuuntelin mitä he itse halusivat minulle kertoa. Näitä kertomuksia en myöskään tallentanut. Sekä menneet että tulevat komennukset vaikuttavat siihen, miten osallistujat kurssiin suhtautuvat; menneet kokemuksen kautta ja tulevat erityisesti motivaation ja odotusten näkökulmasta.

Erityisesti aineistonkeruun alkuvaiheessa, ennen videoaineistonkeruun aloittamista, etnografiset havainnot osoittautuivat merkityksellisiksi yhteisön ja sen toiminnan, käytänteiden sekä niihin kytkeytyvien diskurssien ymmärtämisessä. Sain osallistua kurssin toimintaan kokonaisvaltaisesti ensimmäisestä päivästä alkaen, mikä on lisännyt ymmärrystäni itse koulutuksen ohella koko kriisinhallintatyön kontekstista, mutta myös itsestäni tutkijana ja ihmisenä. Kurssin ensimmäisen viikon ajan elin mielenkiintoisessa rajapinnassa, osana sekä koulutettavien että kouluttajien yhteisöjä; majoituin kouluttajien kanssa, söin heidän kanssaan aamiaista ja istuin toisinaan iltaa. Suurimman osan päivistäni vietin kuitenkin koulutettavien parissa. Menin mukaan silloin, kun minut kutsuttiin. Viikon aikana tutustuin monenlaisiin ihmisiin ja opin heistä – ja heiltä – suunnattoman paljon.

Toimintakohtien ja erilaisten välikohtausten sijaan oma huomioni alkoi enenevässä määrin kiinnittyä hetkiin, jolloin mitään erityistä ei tapahdu. Olin istunut tiimien kanssa autoissa kokonaisten partiointiharjoitusten ajan, ja työskentelystä muodostamani kokonaiskuva piti sisällään paljon muutakin kuin koulutuksen suunniteltuja välikohtauksia. Koulutettavat työskentelevät yhdessä koko ajan, joten ellei yhteinen tekeminen toimi silloin kun mitään erityistä ei ole meneillään, lienee sanomattakin selvää, ettei se toimi myöskään kriittisellä hetkellä.

Päädyn tutkimuksessani tarkastelemaan osallistujien tapoja rakentaa ja ymmärtää yhteistä toimintaympäristöään. Työskennellessään yhdessä he muodostavat käytänteitä, joiden avulla toimintaa viedään eteenpäin ja jotka usein samanaikaisesti vahvistavat ryhmän sisäisiä suhteita. Lähestyin yhteistyötä edistäviä ja vahvistavia vuorovaikutuskäytänteitä yksittäisten käytänteiden tarkastelun kautta. Tutkimukseni muodostaa syvällisen ja moniulotteisen kuvan yhteistyöstä sekä käsitteellistää joitakin sitä edistäviä käytänteitä.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa tarkastelin ja analysoin navigointiin eli kartanlukuun ja suunnistamiseen liittyviä vuorovaikutuskäytänteitä. Kuvasin sitä, millä tavoin nämä käytänteet ovat erityisen tärkeitä partiointikontekstissa, etenkin kun liikutaan muissa kuin urbaaneissa ympäristöissä. Navigointipuhe on tärkeää muidenkin tehtävien kuin suunnistamisen ja ajamisen kannalta, sillä siihen kytkeytyvää tietoa tarvitaan myös esimerkiksi, kun havainnoidaan ympäristöä, kirjoitetaan raportteja tai lähetetään radioviestejä. Lisäksi sijaintiin liittyvä puhe muodostaa perustan muille tiedonjakamisen käytänteille ja on merkittävä turvallisuustekijä.

Toisessa osatutkimuksessa analysoin radion välityksellä tapahtuvaa vuorovaikutusta keskittyen radioliikenteeseen liittyvään neuvotteluun. Tarkastelin tilanteita, joissa radion käyttäjä tukeutuu ryhmän apuun miettiessään syytä ja ratkaisua viestissä esiintyvään ongelmaan.

Engelmanratkaisu tapahtuu tilanteisesti, ja ryhmän tilannekuvalla on keskeinen asema ongelman tunnistamisessa ja ratkaisemisessa.

Kolmannessa osatutkimuksessa tarkastelin koulutettavien hienovaraista tapaa käyttää kysymyksiä käynnistääkseen tai edistääkseen toimintaa tai toimintalinjoja. Tutkimus tekee näkyväksi hienovaraiset ja tilanteiset tavat, joita osallistujat käyttävät tukeakseen tai ohjatakseen toisiaan. Tutkimus myös osoittaa, että osallistujat huomioivat toistensa tilanteiset ja pysyvämmät, niin annetut kuin omaksututkin roolit, ja pyrkivät säilyttämään kaikkien kasvot.

Tutkimukseni osoittaa, että yhteistyö todella on työtä, jota tehdään yhdessä, ei työtä, joka jaetaan osallistujien kesken ja tehdään yksin. Tutkimukseni näyttää myös, että yhteistyötä voidaan edistää ja vahvistaa monenlaisin keinoin, ja nämä keinot ovat usein tilanteisia ja hienovaraisia. Toisinaan ne ovat myös melko monimutkaisia. Tarkastelemieni käytänteiden perusteella voidaan osoittaa, että koulutettavat suuntautuvat työssään sekä tehtävään tai yksittäisiin tehtäviin, että ryhmän sisäisiin suhteisiin ja niiden ylläpitämiseen. He suuntautuvat myös yksittäisten tehtävien ohella – ja niiden kautta – yhteiseen, laajempaan tavoitteeseen, kuten tässä kontekstissa partiointiin ja sen eteenpäinviemiseen.

Kuvaan tutkimuksessani myös monimenetelmäisen ja moniulotteisen lähestymistavan hyötyjä monimutkaisen ja monikerroksisen toiminnan sekä erikoistuneen, institutionaalisen kontekstin kuvaamisessa ja tutkimisessa. Toivon, että tutkimukseni kannustaa myös muita tarttumaan konteksteihin ja aiheisiin, jotka saattavat edellyttää hyppyä tuntemattomaan. Tutkimukseni tulokset ovat merkityksellisiä kriisinhallintakoulutukselle ja sitä kautta kriisinhallintatyölle yleisemminkin. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää koulutuksen kehittämisessä, mutta niistä voi olla hyötyä myös muissa ryhmätyöskentelykonteksteissa, etenkin tilanteissa, joissa työskennellään lyhytkestoisissa ryhmissä, monikansallisissa konteksteissa tai kriittisissä tilanteissa. Tutkimustulosten hyödyntäminen koulutuksessa ja käytännön työssä voi johtaa parempaan ymmärrykseen vuorovaikutuksen merkityksestä ja siten vahvistaa hyviä käytänteitä myös operaatioissa. Vuorovaikutuksen avulla jaetaan tietoa ja muodostetaan yhteinen tilannekuva. Vuorovaikutusta ei korosteta vain mukavan työskentelyilmapiirin vuoksi – niin tärkeää kuin se onkin – vaan vuorovaikutus on aidosti tärkeä turvallisuustekijä. Sen avulla voidaan kenties pelastaa jopa ihmishenkiä.

Lähteet

- Garfinkel, Harold (1967): *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- KRIHAblogi (2018): Minun operaationi – Yhteysupseerina Kosovossa, 7.8.2018. <https://puolustusvoimat.fi/web/kansainvalinen-kriisinhallinta/krihablogi/-/blogs/minun-operaationi-yhteysupseerina-kosovossa>, 7.1.2023.
- KRIHAblogi (2019): Yhteysupseerina Kosovossa, 11.7.2019. <https://puolustusvoimat.fi/web/kansainvalinen-kriisinhallinta/krihablogi/-/blogs/yhteysupseerina-kosovossa>, 7.1.2023.
- Scollon, Ron & Suzie Wong Scollon (2004): *Nexus analysis: Discourse and the emerging internet*. Lontoo: Routledge.
- Sidnell, Jack & Tanya Stivers (2013): *The handbook of conversation analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- UNHCR (2022): UNHCR refugee data finder. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>, 19.1.2023.